

ביקורת

"מורי אמר לי כי עלינו, הילדים, לאהוב את שפתנו"

(פכתבי ילדים ל"עולם קטן")

מנחם רגב

עשהו על תחיית העברית ועל חשיבותה

בשנים האחרונות מתנהל ויכוח בחברה הישראלית על הישגיה ועל כישלונותיה של התנועה הציונית בארץ ישראל, אבל קיימת הסכמה כללית על הצלחתו הגדולה של נושא אחד: תחיית הלשון העברית והפיכתה ללשון מודרנית של דיבור וכתובה. על ההישגים האלה כותב חוקר הלשון **ראובן סיוון** בהקדמה לכתביו של **אליעזר בן יהודה**: "אי-אפשר להתעלם מהעובדה המכרעת, שבד בבד עם מאבקו הקנאי הזה של בן-יהודה, ובמידה רבה בזכותו, התפתחה הלשון העברית, הן בדיבור-פה והן בכתב, התפתחות רבה. בקפיצת הדרך הגיעה לדרגת התקדמות גבוהה של לשון חיה לכל דבר; אוצר מיליה מרחיב והולך; נקבעים בה דפוסי-התקשורת; סגנונה משתכלל ומתגבש; הדיבור הבלתי-אמצעי בין אדם לחברו, ואף באמצעי-התקשורת האלקטרוניים, נעשה רהוט וקולח יותר ויותר. הספרות, הן הבלטריסטית (הספרות היפה) והן הפובליציסטית (בעיקר העיתונות ואמצעי התקשורת האלקטרוניים העוסקים בנושאים חברתיים ומדיניים) והמדעית, מתדמה והולכת ברמתה הלשונית לרמתן של לשונות חיות ארוכות מסורת של דיבור." זהו סיכום נאות להצלחה האדירה של בן-יהודה, עמיתו וממשיכי דרכו. בן-יהודה הפיץ את חידושו בהפיכת הלשון העברית העתיקה לשפה מודרנית בין השאר באמצעות עיתוניו ודרך פרסומי ועד הלשון שיסד, אשר עם קום מדינת ישראל הפך לאקדמיה ללשון העברית.

אליעזר בן-יהודה הקדיש את חייו ליצירת כלים לפיתוחה של הלשון העברית, אבל הוא גם שעבד את בני משפחתו למשימותיו התרבותיות והלאומיות (ראו את ספרה של דבורה עומר "הבכור לבית אבי"). סיוון מציין את הקנאות של בן-יהודה לשפה העברית. זו באה לידי ביטוי גם בהקדשה הטראגית שכתב בפתח מילון עברי שלו לזכרה של בתו. (זהו המילון היחיד שהוא הצליח להוציא בשלמותו וזאת בוולנה, עם יהושע שטיינברג בשנת 1915). וזו לשון ההקדשה: (שמרתי על הכתיב החסר שבמקור) **מזכרת לבתנו הנחמדה, הנעימה דבורה בת שבע שנים; אשר הצטיינה בנועם דיבורה בלשון עברית והמוות חתפה**

ממנו באביב ילדותה. יהי' זכרה מופת לבנות עמנו, וכמוה תרבינה בישראל
מדברות עברית חיה וחייתה לשוננו. אבותיה המתאבלים על נפש חמודה זו
שאבדה לעם וללשוננו,

אליעזר וחמדה בן-יהודה

שמה של הבת היה דבורה על שם אשתו הראשונה של בן-יהודה. הוריה
מתאבלים עליה לא רק כעל בתם האהובה, אלא כעל מי שנפלה על משמרתה
במאבק למען העברית החיה. בעצם מותה היא כאילו מעבירה מסר שתרבינה
בנות ישראל הדוברות את העברית המודרנית. בן-יהודה מבטא בהקדשה זו את
מסירותו ואת קנאותו הטוטאלית לקידום העברית החדשה, מסירות שבה אין
גבולות בין חייו הפרטיים והציבוריים.

מהו "עולם קטן"?

במשך שנים מעטות (1901-1905) הופיע בוורשה שבועון לילדים בשם "עולם
קטן". בסך הכול יצאו מאה ושישים חוברות של השבועון, שהיה עשיר מאוד
בתוכנו והכיל תמונות, סיפורים, שירים, סיפורי מדע, חדשות וחידות. "לצד דברי
הספרות והמדע נדפסו בשבועון ביוגרפיות רבות של אישים יהודיים (...) ושפע
ידיעות מן העולם היהודי והכללי". כותב החוקר אוריאל אופק, והוא מציין גם את
המגמה הפוליטית של השבועון: "העיתון יצא בפרוס תקופת העלייה השנייה,
והמגמה הציונית הלאומית באה לביטוייה בכל גיליון וגיליון. עמודי החדשות
סיפרו על אספות ציוניות, על מסעיו ופגישותיו של הרצל עם ראשי מדינות או
על חג לילדים עניים שערכה אגודה ציונית בעיר רחוקה. יהודה גור-גרזובסקי
פרסם סדרת מכתבים על ביקוריו במושבות הראשונות, ובמקביל נדפסו ידיעות
על מסעו של ישראל בלקינד באירופה כדי לגייס תמיכה לבית-הספר שיסד
ביפו."

ל"עולם קטן" היו שני עורכים: האחד היה אברהם לייב בן-אביגדור (1866-1921).
הוא יסד ב-1896 את הוצאת "תושיה" בוורשה שהוציאה במשך כמה שנים מאות
ספרי קריאה לילדים ולמבוגרים. אופק מביא דברים שנאמרו לכבודו: "זכור האיש
לטוב ובן-אביגדור שמו. שאלמלא הוא נשתכחה ספרות מישראל, (שכן) רוב
ספרי הקריאה לילדים לו הם". העורך השני, שהיה פעיל בעיקר בהוצאת
השבועון, הוא שמואל לייב גורדון (1865-1933) הוא היה סופר, משורר, מתרגם
ועורך ידוע. "בשנותיו האחרונות שקד בעיקר על מפעל חייו הגדול - הפירוש
העממי המנוקד לתנ"ך". (מתוך לקסיקון אופק לספרות ילדים).

"העולם הקטן יהיה לכם לגן טיול קטן"

בעמוד הפותח את הגיליון הראשון של "עולם קטן" (1901) מצויה פנייה ארוכה בשם "אל קוראי העולם הקטן", ובה המערכת פורסת את מסריו של השבועון החדש. המארמ אמנם מנוקד, אך אין ספק שהוא פונה גם אל המחנכים ואל ההורים של הקורא הפוטנציאלי, שהרי הם שיבחרו בו למען הילדים והתלמידים ואף ימליצו עליו. ניחוח של הסגנון העברי מימים עברו עולה ממנו: **קוראים צעירים! אחרי עבודתכם הקשה בבית הספר אתם אוהבים לטייל, לשחק ולהשתעשע; לשמוע שיחת הציפורים בין העופאים הירוקים, להאזין לחש הרוח בין העלים הרעננים ולהביט אל תכלת השמים הבהירים, או לשבת בית ולשמוע סיפורים יפים מפי הזקנה האהובה או האומנת הטובה. אבל יש שהסיפורים נמאסים עליכם, והנה בא עיתונכם ומציע לכם דברים חדשים ומושכים: 'העולם הקטן' יהיה לכם לגן-טיול קטן, לטייל בין שורותיו בעת החופש מלימודיכם. העורכים מציעים לקוראים שפע של נושאים: תמונות של מראות טבע נפלאים, שירים, אגדות, סיפורי מסע ומדע, חדשות מן העולם, משלים וחדידות. בנושאים אלה הולכת המערכת בעקבות עיתוני ילדים בעולם, אבל בשני נושאים מתייחדים המסרים של העיתון הזה: תמונות מדברי ימי עמנו וממראות הארץ הקדושה; היא הארץ הטובה והיפה אשר ישבנו בה לפני הרבה שנים, היא הארץ שאנו מקווים עוד לשוב ולשבת בה. זהו מסר ציוני מובהק. לקראת סופה של הפניה העורכים מעלים עוד נושא מרכזי: תחיית הלשון העברית שנובעת מתחיית עברו של עם ישראל: "מהם תלמדו לדעת את עמכם, עם ישראל, ואת קורותיו, ואהבתם אותו ואת הארץ אשר ישב בה ואת השפה אשר דיבר אז, היא השפה שבה שפך נפשו לפני האלוהים והביע את רוחו בספריו עד היום הזה, ואשר נקווה כי תשוב ותהיה לשפה חיה בפיכם."**

במרכז מאמרנו, יבוא המסר האחרון הזה לידי ביטוי במכתבי הקוראים. האורחים התאמצו לשוות למניפסט הזה נעימה סיפורית וידידותית לקהל הקוראים הקוראים הפוטנציאלי.

בניסוח שונה פונה המו"ל אל קהל המבוגרים: בחוברת השנייה של השבועון מופיע על פני עמוד שלם כמעט "הודעת המו"ל-זו" מודפסת באותיות קטנות ואינה מנוקדת. העורכים, בנימה רצינית וכבדת-ראש מסבירים להורים ולמחנכים: "כי אומנם עוד לא הגיע העת שיהיה לנו חוג קוראים לעתון מיוחד להם בעברית, והרעיון הזה עודנו מוקדם מעט. ולעומת זאת רבים הם הנערים - וגם הנערות בעת האחרונה שכבר רכשו להם ידיעה מספקת בשפתנו, אבל יחסר להם חומר קריאה נעים ומועיל המתאים לרוחם. "האם היו מי שפקפקו בצורך בשבועון לילדים בעברית? האם יש כאן הד למבקרי התרבות המתחדשת?"

העורכים מעידים על דלות ספרות הילדים בעברית ומבטיחים למלא את החסר, והרי הם מבשרים: "רבים מהסופרים בעלי הכישרון כבר שלחו לנו מפרי עטם בעד העיתון, ורבים מהם הביעו לנו את חפצם להשתתף בעבודתנו זאת." "עתון קבוע לילדים הוא מעשה חלוצי מתברר שהשעה כבר כשרה, שהרי סופרים ומשוררים עבריים שולחים מיצירותיהם לעתון.

ההיבט ההסתטי לא היה מרכזי בחיי היהודים בתפוצות, וגם לכך מתייחסים העורכים: "העולם הקטן' יהיה עולם מלא טל ילדות וחיים רעננים מלאים שירה ויופי - החסרים לדאבוננו לילדי ישראל - ופרוזודור יפה ומרווח להעולם הגדול, אשר יבואו בו בבואם באנשים." השבועון החדש לא יהיה מסוגר להשפעות חיצוניות: אדרבה, עם היותו ציוני ולאומי מובהק, הוא גם יפתח לפני הקורא חלונות לעולם הגדול, שמעבר לעיירה היהודית.

המניפסט השלישי, בחוברת מס' 7, אף הוא פונה לקהל המבוגרים, מופיע הכותרת "עולם קטן", ובו הדגשים של כמה מן המסרים:

"* 'העולם הקטן' יהיה לבני הנעורים גם לבית-הספר היותר שלם והיותר טוב להשתלם בו בידיעת השפה העברית ורוחה, וכל חוברת וחוברת תהיה להם מעין חריסטומטיה (המונח הזה, לקוח מן השפה. שמשמעותו "מקראה", שלט בעולם ספרי הלימוד והאסופות העבריים מאז תקופת ההשכלה, עד שנמצא לו מונח בעברית) חדשה ומצוינה ללימוד שפת עבר (עברית), חריסטומטיה מלאה חליפות ועניין רב בחלקיה השונים המתאימים לרוחם והמלבבים אותם בתוכם ובסגנונם."

ובסגנון ימינו: המבחר בשבועון יהיה מגוון, מושך ומותאם לרמתם של הקוראים הצעירים.

כל חלקי "העולם הקטן" יהיו ערוכים בשפה קלה וטבעית ובסגנון נאה ומלבב, חלק גדול ממנו יבוא מנוקד כולו, וגם בחלקו הלא מנוקד תהינה בראש מעייניהם של חלק מן הסופרים שכתבו במיוחד לילדים, בניגוד לסגנון המקורי היפה, אך המסורבל והקשה מורשת אברהם מאפו. הם עמלו ליצוא סגנון חי וקליט גם בתקופה שרוב הקוראים לא חוו בסביבה דוברת עברית. הם גם שאפו להקל על הקוראים בסיוע מה שאנחנו קוראים היום 'ניקוד חלקי'. *("עולם קטן") יתאמץ גם לפתח בקרב קוראיו הצעירים את רגש היופי והטעם הטוב, בתיתו לקוראיו המון תמונות וציורים מן החיים והטבע, מדברי ימינו ועולם הילדים, בהם גם ציורי-בריחה מלאים היתול ועליצות החיים וכל הציורים עשויים בידי אומנים מומחים אגב האומנים ברובם המכריע אינם יהודים. זו הרחבה של מה שנאמר למעלה על כך שילדי ישראל חסרים בספריהם את הממד האומנותי והחזותי. * כאמור אחד העורכים, בן-אביגדור, היה בעל הוצאת 'תושיה' שהוציאה אלפי

ספרי ילדים בהדפסות רבות. וגדולה ומרובה תהיה התועלת אשר יביא העתון הזה גם לגדולים הלומדים את שפתנו, אם בעצמם אם בעזרת המורה, שכבר הערוכים לגדולים (...) כל אלה ימצאו ב"העולם הקטן" קריאה קלה, מנוקדת כולה או לחצאין, מובנת בשפתה וסגנונה ונעימה ומלבבת בתוכנה. ומלבד זה הנה רבים מעינייני 'העולם הקטן' היו נעימים למקרא גם לגדולים היודעים את שפתה היטב, החלק הסיפורי - ברוח השירה והיופי השפוך עליו, והחלק המדעי - בתוכנו החשוב והידיעות המועילות שבו. "העיתון ישמש מכשיר ללימוד השפה העברית!". העורכים פנו איפא אל כלל הקוראים בני גילים שונים, שרבים מהם היו צמאים לטקסטים קלים, ובזה ראו ב"עולם קטן" אמצאי נוסף לתחיה התרבותית העברית בתפוצות ישראל. בכל שלושת הטקסטים ניכרת התלהבות מן המפגש העתידי עם הקוראים הצעירים, ורצון עז להעביר להם את המסרים של התרבות הכללית, אך במיוחד את האידיאולוגיה הציונית לקראת הגשמתה בארץ ישראל.

חליפות עכתבים בין קוראי "העולם הקטן"

זהו שמו של מדור המכתבים בעיתון. המערכת אף עודדה תגובות למכתבים, וכך נוצר קשר בין הכותבים השונים. שני נושאים שולטים במכתבים: לימוד השפה העברית ומקומה של ארץ ישראל הציונית בדברי הכותבים. אין לדעת מה היתה תגובת המערכת למכתבים שנפסלו לפרסום ומה היתה מידת ההתערבות בסגנונם של המכתבים. יש להניח שמורים והורים עברו על הטקסטים ו"שפצו" אותם. מה היה אחוז כותבי המכתבים מתוך כלל המנויים? מה היה אחוז קוראי השבועון בקרב האוכלוסיה היהודית הצעירה? אין ספק, שכל גיליון שהגיע לעיירה היהודית נקרא על ידי כמה וכמה ילדים. השבועון, כפי שעולה מן המבחר שלהלן, נקרא במשותף על ידי חוגים של ילדים או הובה לבתי הספר העבריים על ידי המורים. פה ושם יש עדויות להתארגנויות של ילדים שחתמו על השבועון במשותף, עובדה שאולי מוכחה שמחיר המנוי לא היה זול. מאחורי פרסום המכתבים הרבים עמדה גם תפיסה כלכלית של תעמולה למען השבועון. ודבר נוסף ולא פחות חשוב: הכותבים באים ממקומות שונים, וכך הם "פוגשים" זה את זה ומתאחדים סביב השבועון שלהם והאידיאולוגיה הציונית. זהו מבחר מייצג מתוך כלל המכתבים.

**ביקורו של בן יהודה*

"חפץ אני להודיע לקוראי 'העולם הקטן' כי לפני שבועות אחדים היה האיש הנכבד הזה בבית אבי (...) בן-יהודה דיבר עברית עם מורי, עם אבי ועמי. אבי ומורי דברו איתו על דבר ה"מילון" אשר הוא מחבר (...) הוא סיפר לנו כי הוא משכים כל יום בשעה השישית בבוקר ועוסק במלאכתו - מלאכת הסופרים.

אתמול קבלנו גלוי (גלויה!) ממנו והוא דורש גם בשלומי" (גיליון 11.12 1901) ילדה כותבת: "בקיץ העבר זכיתי לקרוא את המאמר 'עניים מרודים' בפני הסופר מר בן יהודה. הוא דיבר עמנו עברית, אבל אנוכי לא יכולתי להבין אותו היטב, יען כי הוא מדבר בהברה ספרדית הזרה לנו". גיליון כ"ח, 1901) הערות: הילד מספר כי בן-יהודה ביקר גם בבית הספר הריאלי שהוא לומד בו. בן-יהודה החליט שהחברה הספרדית ראוי שתאומץ על ידי דוברי העברית המחודשת, אבל הילדה מספרת שהיא לא הצליחה להבין את דבריו של האיש הנערץ. איזו אכזבה!

חוגי "עולם קטן"

כותב ילד בן 13 "בעירנו הקטנה ברדול נוסדה אגודת "צעירי ציון", אשר חבריה היו שנים ושבעים נערים ונערות, וכל אחד מהם נותן פרוטה אחת לחודש. את הכסף שלחנו אל מערכת "עולם קטן" לשלוח לנו את "העולם הקטן", בו מצאנו סיפורים יפים מאוד ואגדות וסיפורים על דבר ילדים קטנים אשר בארץ ישראל" (גיליון כ"ח, 1901). וילדה כותבת: "מידי שבת בשבתו, אחר סעודת הצהרים, הנני מזמנת אליי את רעותיי, ואני קוראה לפניהן את אחד הסיפורים מ"עולם קטן" ומספרת להן על דבר הנפלאות אשר קראתי בעזרת מורי ב-(מדור) "בארצות רחוקות" (גיליון י"ט 1901) וילד אחר כותב בהתרגשות: "אני אומר תודה למורי הטוב, אשר יעצני לקרוא בהעיתון החדש ולהורי הטובים אשר נתנו לי כסף לחתום עליו" (גיליון י"ח 1901) וילד אחר כותב מפלך חרסון: "אך יש מורים לא טובים, האומרים כי אל לתלמיד עברי לקרוא עיתונים, רק עליו ללמוד חומש, נביאים וגמרא. (...) אבי ציוני, בביתו מתאספים ציונים רבים; ולכן גם אנחנו יסדנו אגודה בשם 'ילדי ציון', ואספנו רובל אחד ומבקשים את פניך, עורך טוב, לשלוח הכסף לחברינו הלומדים בבית הספר ביפו (גיליון 1901) ילד בן 13 כותב: "אנחנו שנים עשר תלמידים בחדר, נעשינו לאגודה אחת ורכשנו לנו את 'העולם הקטן' האהוב והחביב לנו על משך של חצי שנה (גיליון י"ג 1901).

הערות: בהעדר תנועות נוער ציוניות הילדים הולכים בעקבות אבותיהם ומתארגנים בשמות כמו 'צעירי ציון' או 'ילדי ציון'. להתארגנויות יש גם היבט כלכלי: חתימה במשותף על העיתון! באחד המכתבים יש גם הד ברור למאבקים האידיאולוגיים ברחוב היהודי בין ציונים לאנטי-ציונים.

תחיית השפה העברית וההתיישבות בארץ ישראל

ביאליק היה, כידוע, המשורר המשפיע ביותר ברחוב היהודי בתקופת התחייה. שירו "אל-הציפור", שפורסם בשנת תרנ"א (1891), היה כמעט להמנון התנועה הציונית במזרח אירופה. רוח השיר שורה על כמה וכמה מן המכתבים, והנה בית אחד מתוכו:

ואחי העובדים, הזורעים בדמעה -
הקצרו ברנה העומר? -
מי יתן לי אבר ועפתי אל ארץ
בה ינץ השקד, התומר!

המקום הטבעי לתחיית הלשון העברית הוא ארץ ישראל! כותב ילד: "לחבריי הקטנים בארץ ישראל: גם זאת סיפרה לי אמי, כי כל הילדים מדברים שם בלשון הקודש, זה צריך להיות יפה מאוד: לצחוק ולדבר בלשון הקודש." והוא מוסיף: "אין עננים שחורים בשמים ואין שלג ובוץ על הארץ. השמים טהורים תמיד והם גבוהים מאוד ולהם צבע... שכחתי את שמו" (גיליון א', 1901). שני אחים מספרים על ביקורם בא"י: "שם ראינו ילדים טובים היודעים לדבר עברית, אשר אבותיהם עבדו את האדמה במושבות, ועתה אין להם עבודה ואין להם אוכל לבני ביתם, והילדים הטובים מבקשים לחם ואין" (גיליון ל"ב, 1902). הם מציעים לערוך מגבית לטובת ילדי א"י, ואכן ההיענות, לפי המכתבים הבאים, היא רבה. "אני בן אחת עשרה שנה" כותב ילד אחר "אוהב אני מאוד את ארץ ישראל, כי היא ארצנו, ומה חפץ אני להיות איש גדול ולנסוע לארץ הנחמדה הזאת. מקנא אני מאוד במשה ויהואש גורדון אשר היו בארצנו היקרה" (גיליון כ"ה-כ"ו, 1901). ילד אחד, היושב בפרנקפורט, משתומם: "בין כל המכתבים הרבים היה רק מכתב אחד מנער היושב בארץ ישראל, והדבר הזה ייפלא בעיניי מאוד, הן אומרים אמרר כי הנערים בא"י יודעים היטב עברית, עד כי גם דבר ידברו בשפתנו הקדושה ומדוע אינם כותבים לנו מאומה? ואנחנו, בני חו"ל, מה צמאים הננו לדבריהם! מה מאוד נחפץ לדעת את דרכי חייהם ואת המוצאות אותם. חפצים אנו לדעת: הקוראים גם שמה אחריהם 'יהודי'? מה משחקהם שם?" (גיליון ל', 1902). הילד שביקר בארץ מגיב: "אנחנו צריכים ללמוד את שפתנו ולדבר בה היטב, אז כאשר נגדל ונהיה לעברים טובים היודעים את שפתנו ולדבר בה היטב, אז נדע כבר מה לעשות להושיע את עמנו. (...) אז נשוב בוודאי לארצנו הקדושה, והיינו בה לעם כבראשונה, כי אז נהיה בגודלנו עברים אמיתיים, ונוכל לעשות גדולות לעמנו ולארצנו" (גיליון ל"ב, 1902).

הערות: הילדים רואים את לימוד השפה והספרות העברית כהכנה לעלייה לארץ ישראל. מספר המושבות בארץ היה אז מועט ביותר, אך הכותבים הצעירים רואים את ילדי המושבות כחלוצים העוברים לפני המחנה, ממש כמו היהודים שתּרמו להחזקת הלומדים בארבע הערים הקדושות! זאת ועוד: א"י היא יפה ושונה מאוד ממקומות מגוריהם בעיירה היהודית, ואקלימה ושמיה הטהורים, והיא מצפה לשיבת בניה...

התייחסות ליצירות ב"עולם קטן"

נער אחד בן אחת עשרה כותב: "בקיץ העבר ישבתי במעון הקיץ ביער, ומאוד מאוד התגעגעתי מזה. ומה גדולה היתה שמחתי בשבתי תחת אחד העצים, ובקוראי שם את "העולם הקטן" מאוד מאוד מצאו חן בעיניי הסיפורים: 'אהבת אם', 'חוה היפה', והשיר 'אגדת סתיו' והסיפור 'בלק הקטן' (גיליון כ"ט 1901) ומשהו מגליציה מביע את תודתו: "עתה אני קורא גם את עתוננו "עולם קטן" ומתענג מאוד על שיריו וסיפוריו היפים. הבה נודה להסופרים הנכבדים, אשר לא ישכחו גם את עולמנו הקטן" גיליון כ"ה-כ"ו, 1901). נערה אחת מספרת: "כי היום יושבת אני ותופרת, ובערב אקרא ספרים עבריים. אבל עד הנה לא היו לי ספרים קלים, למקרא, כי בעירנו אין 'בית מקרא' (ספרייה). לכן גדלה שמחתי בראותי את 'העולם הקטן!' (מס' כ"ג). וכך מספר ילד אחר: "עתה אני קורא את 'העולם הקטן' והשיר 'אגדות' מצא חן בעיניי מאוד, ואני סיפרתי את השיר למורי לעברית במילים אחרות. והמורה מדבר עמי בעת השיעור בשפת עבר (עברית)" (גיליון ט', 1901).

הערות: השבועון "עולם קטן" היה אוצר ללומדי עברית שמצאו לפניהם יצירות מרתקות בשפה העברית, ולא יצירות מלאכותיות שנכתבו לשם תרגול בדקדוק. היצירות בשבועון גם שימשו חומר הוראה מעניין למורים. מבחינת התפתחותה של ספרות הילדים העברית בתפוצות יש ל"עולם קטן" מקום נכבד.

יצחק שדה ו"עולם קטן"

יצחק שדה (1890-1952) היה מפקד פלוגה בצבא האדום בראשיתו. לאחר שעלה ארצה היה ממייסדי הפלמ"ח ומפקדו הראשון (1941-1945) וממציאי מלחמת העצמאות. שדה, אשר בטרם עלותו ארצה היה שם משפחתו לנדברג, היה מקוראיו של "עולם קטן" בהיותו בן 11. במכתבו הוא מגיב על דברי משה גורדון בן התשע מזורשה, שכתב כך (בגיליון י', 1901): "אמי אומרת לי כי כאשר ידעו כל ילדי עמנו את כתבי הקודש וידברו כולם עברית, אז יבוא המשיח וייקח לא רק אותך, כי גם אותי וגם כל ילדי עמנו לארץ ישראל, ולא נהיה עוד בגלות בארצות נכריות". וכך מגיב יצחק לנדברג (שדה) על מכתבו זה של משה גורדון (המכתב מובא כאן במלואו): "כתבת, רעי הקטן, במכתבך כי המשיח יבוא כאשר ידברו כל נערי ישראל עברית. אבל שגית מעט. הנביאים אומרים כי המשיח יבוא אז, כאשר יעשו כל האנשים שלום ביניהם ויחדלו מהילחם ומשפך דם, כי כל השופך דם הוא רוצח, ואיש צדיק כמשיח לא יבוא בדור של רוצחים כי אם בדור של צדיקים. ואם תשאל: 'אולי לא תבוא עת כזאת?' - אענך, כי האנשים הולכים

וטובים משנה לשנה ומדור לדור. האנשים לפני אלפי שנים היו שופכי-דם, ועתה הם טובים מאז. אם יבוא המשיח בעוד שנים רבות או מעטות - לא ידעתי. אולי יבוא גם בשנה הזאת, אם יחכמו האנשים ויחדלו לשפוך דם והיו לצדיקים. אולם לדבר עברית טוב מאוד, וגם אני מדבר עברית, כי על כן עברים הננו" (גיליון ל"ה, 1902).

הערות: הגישה של הילד יצחק היא אופטימית מאוד הוא "רואה" שהאנשים הולכים וטובים. המבוגרים, ובעקבותיהם הילדים, לא חזו, כמובן, את השואה של סוף שנות השלושים והארבעים! תגובתו של הנער יצחק היא בעצם פנייה לבני האדם (ולאו דווקא, יהודים) להפסיק את המלחמות ביניהם. האירוניה של הגורל היא ששדה היה איש צבא מצטיין במלחמה למען הקמתה של מדינת ישראל, אבל אחרי שהשתחרר מצה"ל היה פעיל בחוגי השמאל שוחרי השלום עם הערבים. בניגוד לדברי אמו של משה גורדון, גישתו הייתה ערכית ואידיאלוגית ולא רליגיוזית-מיסטית. אבל הוא אינו שוכח להזכיר בסוף מכתבו, ברוח המבחר שהובא לעיל, שגם הוא יודע עברית "כי על כן עברים הננו".

ביבליוגרפיה

- * "עולם קטן" בעריכת ש"ל גורדון ובן-אביגדור, שיצא בוורשה ובווינה בשנים 1901-1902.
- * אוריאל אופק, "ספרות הילדים העברית, 1900-1948", ת"א, 1988, כרך א', עמ' 177-181.
- * לקסיקון אופק לספרות ילדים, ת"א, 1985, הערכים בן-אביגדור ש"ל גורדון.
- * ראובן סיוון (עורך), אליעזר בן-יהודה, "החלום ושברו", מתוך ההקדמה, ירושלים, 1978, עמ' 7.
- * מנחם רגב, "מגמות ותפניות בעיתוני ילדים עבריים בראי היצירות ששלחו ילדים לעיתוניהם", בספרו "ספרות ילדים - השתקפויות", ת"א, 1992, עמ' 27-41.